

Novosadski hrvatskojezični memorandum i sveučilišno poučavanje/učenje hrvatskoga jezika u Srbiji

Tomislav Čužić¹

Osnivanju najnovijih lektorata hrvatskoga jezika na inozemnim sveučilištima nije, kako nam se čini, u kroatističkim radovima posvećivana veća pozornost, pa se u radu, u kontekstu sagledavanja međunarodnoga hrvatskojezičnoga priznanja u XXI. stoljeću, pokušava upozoriti na uspostavljanje jednoga od njih, i to lektorata koji posebice u simboličkome smislu ima nedvojbenu težinu s obzirom na to da djeluje u sredini koja hrvatskomu jeziku kao zasebnomu standardnojezičnomu idiomu nije tradicionalno sklona. Naime, u svjetlu sveučilišnoga poučavanja hrvatskoga jezika u Srbiji u radu se razmatraju temeljna obilježja *Memoranduma o suglasnosti o osnivanju lektorata hrvatskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu*, posebice u kontekstu *Novosadskoga dogovora* i *Memoranduma SANU-a* te se dotični dokument ovdje definira kao novosadski hrvatskojezični memorandum. Razmatra se funkcija i namjena toga lektorata iz vizure položaja hrvatskoga jezika u srpskome obrazovnome sustavu te se višestruko kontekstualizira učenje/poučavanja hrvatskoga jezika na sveučilišnoj razini, a progovara se i o daljnjoj perspektivi njegova učenja/poučavanja na toj razini.

Ključne riječi: lektorat hrvatskoga jezika, novosadski hrvatskojezični memorandum, učenje hrvatskoga.

¹ Dr. sc. Tomislav Čužić, znanstveni suradnik, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića 3, Zagreb, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: tomislavui@yahoo.com.hr

1. Uvod: hrvatski jezik u prva dva desetljeća XXI. st. iz međunarodne vizure

Prva dva desetljeća XXI. stoljeća označavaju u povijesti hrvatskoga jezika nastavak razdoblja koje je započelo 90-ih godina XX. stoljeća, razdoblja svojevrsna hrvatskoga jezičnoga (jezikoslovnoga) procvata, koje je u određenome smislu „pripremano“ već u drugoj polovici 60-ih godina. Navedena dva desetljeća slijedom društveno-političkih okolnosti obilježio je i nezanemariv pomak prema njegovu međunarodnome položaju. Za taj međunarodni položaj bile su naime važne najmanje dvije godine: 2008. te 2013. godina. Prva, koja se odnosi na priznanje hrvatskoga u međunarodnoj knjižničnoj klasifikaciji², može se odrediti kao godina njegova kulturnoga priznanja na međunarodnoj razini, a druga kao godina političkoga priznanja, ima li se u vidu da ulaskom Republike Hrvatske u Europsku Uniju³ hrvatski postaje jednim od 24 službena jezika dotične naddržavne organizacije. Činjenicu da hrvatski jezik ulaskom Republike Hrvatske u Europsku Uniju postaje jednim od njezinih službenih jezika Ježić (2012) također stavlja u kontekst međunarodna priznanja ističući da je tomu bitno pripomogla i okolnost da je ta država u spomenutu organizaciju ušla prije Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore (koje još ni danas nisu postale njezinim članicama).

No, u kontekstu eventualnoga utjecaja tih priznanja, na umu valja imati i događaje koji su uglavnom ostali izvan zanimanja stručnih ili znanstvenih kroatističkih radova. Riječ je o sveučilišnome, svojevrsnome znanstveno-institucionalnome, priznanju u onim europskim zemljama koje na tome, visokoškolskome, planu nisu sklone prihvaćanju hrvatskoga jezika kao zasebna jezika, a pritom ovdje mislimo na Srbiju i Austriju, uz pripomenu da se u mnogim inozemnim sveučilištima hrvatski studira kao samostalan jezik (tu prednjače poljska sveučilišta).

U Austriji, zemlji njemačkoga govornoga područja, koje nije sklono poimati hrvatski kao zaseban jezik, 2017. godine osnovana je Katedra gradišćanskohrvatskoga / hrvatskoga jezika na Privatnoj pedagoškoj visokoj školi Gradišće (*Pädagogischen Hochschule Burgenland*) u Eisenstadtu (Željezno), a dvije godine poslije započeo je s radom i lektorat hrvatskoga jezika i književnosti, u in-

2 O knjižničnome priznanju hrvatskoga jezika detaljnije piše Maštrović (2012).

3 Budući da Uniju smatramo naddržavom, oba njezina dijela pišemo velikim početnim slovom (Čužić, 2015).

gerenciji hrvatskoga resornoga ministarstva.⁴ Izuzmemo li navedeni gradišćanski slučaj, u Austriji se hrvatski studira unutar „kompleksa BHS“, što znači da se hrvatski načelno poistovjećuje s bošnjačkim (bosanskim) i srpskim jezikom, uz napomenu da se na nekim drugim inozemnim sveučilištima (npr. pariškom) tomu kompleksu dodaje i crnogorski jezik. Paradoks se nazire u tome što je jezikoslovni pristup priznavanja prava svakoga naroda koji živi na srednjojužnoslavenskome području na imenovanje vlastita jezika u nekim međunarodnim kontekstima doveo do koncepta relativizacije opozicijskoga odnosa hrvatski jezik vs. srpski jezik, tj. opstojnost je hrvatskoga „prepoznata“ tek u suodnosu s dvama ili trima standardnojezičnim idiomima, od kojih dva još oblikuju svoju standardnost, čime je percepcija njegove zasebnosti još više dovedena u pitanje.⁵ Prema takvu konceptu, pokušamo li ga najsažetije teorijski definirati, riječ je o jedinstvenome trovarijantnome odnosno četverovarijantnome jeziku nejedinstvena naziva. Iako osnivanje spomenute katedre u Gradišću zasigurno označuje važan korak naprijed u napuštanju takva policentričnoga jezičnoga koncepta na visokoškolskoj razini⁶, nimalo pritom ne umanjujući nastojanja da do toga osnivanja dođe, ipak ćemo o većemu iskoraku moći govoriti kada se hrvatski bude samostalno izučavao, primjerice, u Beču ili Grazu, dakle na većim sveučilištima, barem na razini lektorata.

U radu ćemo zato nastojati pokazati da za jednu od važnijih godina u hrvatskojezičnome pogledu može konkurirati i 2018. godina, kada se, zahvaljujući osnivanju lektorata hrvatskoga jezika i književnosti, na Sveučilištu u Novome Sadu, jednome od najvećih u Republici Srbiji, počinje poučavati hrvatski jezik, pa bismo tu godinu mogli označiti kao godinu sveučilišnoga hrvatskojezičnoga priznanja one strane koja se tradicionalno negacijski odnosi prema hrvatskome kao zasebnome jeziku. Te je godine potpisan *Memorandum o suglasnosti o osnivanju lektorata hrvatskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu*

4 Ugovor o osnivanju lektorata hrvatskoga jezika potpisan je u Željeznom 13. lipnja 2019. godine. Potpisali su ga Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH (odnosno ministrica Blaženka Divjak) i Privatna pedagoška visoka škola (rektorica Sabine Weiszu).

5 U tome svjetlu valja istaknuti novost da je čak i znamenita britanska enciklopedija (*Encyclopedia Britannica*) napustila naziv (termin) *srpsko-hrvatski* u korist naziva *bosanski-hrvatski-crnogorski-srpski jezik*: „Bosnian-Croatian-Montenegrin-Serbian language (BCMS), formerly Serbo-Croatian language, term of convenience used to refer to the forms of speech employed by Serbs, Croats, Montenegrins, and Bosniaks (Bosnian Muslims).“ (Browne, Wayles, „Bosnian-Croatian-Montenegrin-Serbian language“, 17. listopada 2020. Pristup ostvaren 9. siječnja 2022. <https://www.britannica.com/topic/Bosnian-Croatian-Montenegrin-Serbian-language>)

6 Velika zasluga u osnivanju Katedre pripada profesoricici Andrei Zorki Kinda-Berlaković.

Univerziteta u Novom Sadu, koji ćemo u smislu njegova temeljna određenja uvjetno zvati *novosadskim hrvatskojezičnim memorandumom*⁷ u prvome redu stoga što će biti doveden u relaciju s tekstovima koji u svojim nazivima imaju sastavnicu *novosadski* ili *memorandum*, pri čemu će se veća pozornost posvetiti analitičkome razmatranju njegova sadržaja. Isto tako, djelovanje lektorata, odnosno sveučilišno poučavanje hrvatskoga jezika bit će motreno i u svjetlu nekoliko kontekstualizacija: u kontekstu obrazovne strategije hrvatske manjinske zajednice, u kontekstu položaja hrvatskoga jezika u Srbiji, posebice u odnosu na jezike drugih manjinskih zajednica te u kontekstu dvaju lingvističkih pristupa bliskim jezicima: policentričnoga (varijantnoga) i standardnojezičnoga kao nacionalno-identitetskoga pristupa.

2. Hrvatski jezik u suvremenoj Srbiji u kontekstu obrazovanja

Prije nego što se osvrnemo na navedeni memorandum, potrebno je upozoriti na uži kontekst kojim valja naznačiti okolnosti odnosno procese koji su doveli do njegova sklapanja, a taj se kontekst tiče statusa hrvatskoga jezika u suvremenoj Srbiji, i to statusa u području obrazovanja. Naime, mogućnost učenja odnosno poučavanja hrvatskoga na novosadskome sveučilištu uslijedila je nakon poprilično turbulentna procesa uključivanja hrvatskoga u srpski obrazovni sustav. Zahvaljujući odluci subotičke skupštine, čiju su većinu činile stranke s mađarskim, odnosno hrvatskim predznakom, hrvatski je jezik od 1993. godine u službenoj uporabi na području Subotice, gdje živi najviše vojvođanskih Hrvata, na cjelovit osnovnoškolski program nastave na hrvatskome jeziku započet će na tome području tek desetak godina poslije, na početku XXI. stoljeća (2002. godine).⁸ Otvaranjem hrvatskoga gimnazijskoga odjela 2007. godine u subotičkoj gimnaziji hrvatski se jezik počinje poučavati na srednjoškolskoj razini⁹, s time da su u međuvremenu još dvije subotičke srednje škole (strukovnoga smjera) pokazale interes za nastavom na hrvatskome jeziku, a svakako im valja pribrojiti Biskupijsku klasičnu gimnaziju *Paulinum*, u kojoj se nastava odvija

7 Preciznosti radi, određenje *novosadski hrvatskojezični memorandum* tumačimo kao memorandum kojim se regulira naobrazbeni status hrvatskoga jezika na novosadskome sveučilištu, na kojemu je i potpisan.

8 Dakle i prije potpisivanja *Sporazuma između Republike Hrvatske i Srbije i Crne Gore o zaštiti prava hrvatske manjine u Srbiji i Crnoj Gori i srpske i crnogorske manjine u Republici Hrvatskoj* koji je potpisan u Beogradu 2004. godine.

9 Preciznije, radi se o Gimnaziji „Svetožar Marković“ u Subotici.

na hrvatskome i mađarskome jeziku.¹⁰ Kada je dakle riječ o osnovnoškolskome i srednjoškolskome obrazovanju srpskoj državi, poučavanje na hrvatskome jeziku (kao manjinskome jeziku) više ne predstavlja problem, tj. hrvatski je postao pravnom činjenicom s obzirom na to da je hrvatska nastava, prvenstveno namijenjena pripadnicima hrvatske manjine, uklopljena u njezin obrazovni sustav. Slična je, napomenimo, situacija i u Njemačkoj, u kojoj je također izražen serbokroatistički koncept. Kako ističe Bošnjak (2017), „vidljivo je da njemačka država nema problema s identitetom hrvatskoga jezika te za djecu svojih građana hrvatskoga podrijetla u pojedinim saveznm zemljama sama organizira nastavu hrvatskoga kao materinskoga jezika“.

Drugo je, dakako, pitanje primjene odnosno uporabe hrvatskoga jezika u nastavnome procesu jer su neka ranija istraživanja potvrdila nedostatnu kompetenciju dijela nastavnoga kadra u održavanju nastave na hrvatskome (standardnome) jeziku (Vuković, 2010; Čužić, 2019). U daljnjemu djelovanju hrvatske zajednice u Srbiji (Vojvodini) koje se tiče obrazovanja logično se stoga nadavalo pitanje poučavanja hrvatskoga na sveučilišnoj razini, kojim bi se stekle navedene kompetencije.

U *Strategiji obrazovanja na hrvatskom jeziku u Republici Srbiji za razdoblje 2017. – 2021.* (2016) koju je, kao krovna organizacija hrvatske zajednice, izradilo i 2016. godine objavilo Hrvatsko nacionalno vijeće, posvećena je, daka-ko, pozornost i visokoškolskomu obrazovanju na hrvatskome jeziku. U njoj se podastiru ideje koje su se pojavljivale u vezi s njegovom institucionalnom uspostavom, što možemo shvatiti kao svojevrstu platformu kojom se, zapravo, traga za najprikladnijim modelom/modelima. Navodimo predložene smjernice modela koji su prema *Strategiji* bili ili još uvijek jesu u optjecaju:

- osnivanje odsjeka za obrazovanje odgojitelja na hrvatskome jeziku pri Visokoj školi za obrazovanje odgojitelja u Subotici
- osnivanje odsjeka za obrazovanje učitelja na hrvatskome jeziku pri Učiteljskom fakultetu u Subotici
- osnivanje odsjeka/odjela za kroatistiku na Filozofskome fakultetu Sveučilištu u Novome Sadu
- osnivanje lektorata „za hrvatski jezik i književnost“ na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Novome Sadu.

10 Biskupska gimnazija, koja je počela s radom još 1962. godine, u Republici je Srbiji priznata i izjednačena s drugim školama tek 2004.

Na kraju se navodi smjernica kako bi do uspostavljanja hrvatskoga lektorata trebala biti osigurana „potpora za studij i stručno usavršavanje u Republici Hrvatskoj“ (*Strategija*, 2016). Ta smjernica ipak, iskazana makar i među redcima, posredno pokazuje kako se osnivanje lektorata naziralo kao opcija kojoj se u trenutku pisanja strategije vjerojatno i najviše naginje. Strategija također jasno zrcali potrebe hrvatske zajednice u Vojvodini kada je posrijedi visokoškolsko obrazovanje: ono treba poslužiti hrvatskojezičnomu obrazovanju na različitim razinama, odnosno na odgojiteljskoj, osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj razini. Takvi će nemali zahtjevi, kako ćemo poslije vidjeti, naći odraz i djelovanju lektorata.

3. Novosadski hrvatskojezični memorandum

3.1. Okolnosti potpisivanja *Memoranduma*

Osnivanje lektorata hrvatskoga jezika i književnosti u Novome Sadu temelji se, kako rekosmo, na *Memorandumu o suglasnosti o osnivanju lektorata hrvatskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu Univerziteta*¹¹ u Novom Sadu potpisanome 14. lipnja 2018. godine u Novome Sadu.¹² Potpisivanju toga *hrvatskojezičnoga memoranduma* prethodilo je nekoliko važnih događaja bez kojih do njega zasigurno ne bi ni došlo.¹³ U prosincu 2017. održan je, na poticaj Hrvatskoga nacionalnoga vijeća u Subotici (preciznije u subotičkoj gimnaziji), ministarski sastanak između resornoga hrvatskoga i srpskoga ministarstva, na kojemu se, među ostalim, govorilo o potrebi osnivanja lektorata hrvatskoga jezika, uz naglasak da je lektorat tek prvi korak prema uspostavljanju katedre za hrvatski jezik. Dvoje ministara imalo je sastanak i u Zagrebu u veljači 2018. godine na kojemu je i formalno donesen zaključak o osnivanju lektorata u Novom

11 Srpska je strana inzistirala da i na hrvatskoj inačici *Memoranduma* bude izvorni naziv novosadskoga sveučilišta.

12 Memorandum je dostupan na mrežnim stranicama Vlade Republike Hrvatske: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/2018/07%20srpanj/110%20sjednica%20VRH/110%20-%2029.4.pdf> (pristup ostvaren 12. listopada 2021.)

13 O tome se izvještava u *Hrvatskoj riječi*, subotičkim novinama na hrvatskome jeziku: „Razgovarali smo i o reciprocitetu vezano uz katedru, odnosno o prvom koraku, lektoratu hrvatskoga jezika ovdje u Srbiji, s obzirom na to da na sveučilištu u Zagrebu imamo Katedru za srpsku i crnogorsku književnost. Ovaj je razgovor jako važan kako bismo osigurali početne uvjete za sljedeći korak, za katedru hrvatskog jezika. To je važno da bismo osigurali jezične kompetencije za učitelje i nastavnike hrvatskoga jezika i one koji predaju u nastavi na hrvatskom jeziku“, izjavila je ministrica Blaženka Divjak.“ D. B. P. „Rješenja za više otvorenih pitanja“ *Hrvatska riječ* (Subotica), 22. 9. 2017., 9.

Sadu, o čemu je konačan politički dogovor zapravo postignut nešto ranije.¹⁴ Na zagrebačkome se ministarskome sastanku, barem prema novinskome izvještaju Hine¹⁵, više se ne govori o katedri, ali se za kasnije faze najavljuje otvaranje lektorata i na novosadskome Prirodoslovno-matematičkome fakultetu (*sic!*) te na somborskom fakultetu, no valja naglasiti da navedene kasnije faze dosad nisu doživjele nikakvu realizaciju. Tom se prigodom naglasilo da je temeljna svrha osnivanja lektorata podizanje kvalitete nastavnoga rada prosvjetnih djelatnika koji održavaju nastavu na hrvatskome jeziku, koja je u prvome redu namijenjena djeci pripadnika hrvatske zajednice u Vojvodini.

3.2. Sadržajna analiza *Memoranduma*

U *Hrvatskome enciklopedijskome rječniku* (Jojić i Matasović, 2002) memorandum se u prvome temeljnome značenju definira kao „spis od posebne važnosti u kojem se iznose pogledi na neko pitanje (često namijenjen budućoj upotrebi, npr. kao dokument)“. Ta bi se definicija mogla u potpunosti primijeniti na *novosadski hrvatskojezični memorandum*: nesporno je za poučavanje hrvatskoga jezika u Srbiji na najvišoj obrazovnoj razini taj spis od posebne važnosti. Kako bi se sagledala njegova važnost, valja razmotriti najključnija mjesta dokumenta, koji se sastoji od naslovnoga dijela, uvodnoga dijela (svojevrzne preambule) i svega pet članaka.

Iz dvaju razloga pozornost izaziva masnim slovima ispisan naslovnik (zaglavnik) koji je zauzeo pola stranice i glasi:

MEMORANDUM O SUGLASNOSTI

o osnivanju lektorata hrvatskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu

Univerziteta u Novom Sadu

između

MINISTARSTVA ZNANOSTI I OBRAZOVANJA REPUBLIKE HRVATSKE

i

MINISTARSTVA PROSVETE, NAUKE I TEHNOLOŠKOG RAZVOJA

REPUBLIKE SRBIJE

14 Preciznije, taj je dogovor postignut na susretu predsjednice Republike Hrvatske Grabar Kitarović i predsjednika Republike Srbije Vučića prilikom njegova posjeta Hrvatskoj.

15 Navedena se informacija također nalazi na mrežnim stranicama Ministarstva znanosti i obrazovanja RH. (Pristup ostvaren 12. listopada 2021. <https://mzo.gov.hr/print.aspx?id=1281&url=print>)

POKRAJINSKOG SEKRETARIJATA ZA VISOKO OBRAZOVANJE I
 NAUČNOISTRAŽIVAČKU DELATNOST AUTONOMNE POKRAJINE
 VOJVODINE

UNIVERZITETA U NOVOM SADU

FILOZOFSKOG FAKULTETA UNIVERZITETA U NOVOM SADU¹⁶

Prvo, ne ulazeći u pitanje njezine pravne opravdanosti, odmah zamjećujemo asimetriju u broju institucija koje sudjeluju u potpisivanju memoranduma: s hrvatske strane to je jedna institucija (politička, tj. Ministarstvo znanosti i obrazovanja), a sa srpske čak četiri (dvije političke i dvije visokoobrazovne iako formalno jedna), premda ne možemo zanemariti percepciju da je barem jedna, ako ne i dvije (možda čak i tri), „suvišna“. Što se tiče hrvatske strane, resorno ministarstvo za obrazovanje i/ili znanost, kako se ono god u proteklih 30-ak godina bilo zvalo, u svoju mjerodavnost uključuje i skrb za lektorate hrvatskoga jezika i književnosti na inozemnim sveučilištima, odnosno za izaslane lektore, kao njihove svojevrsne voditelje, koje ondje šalje, barem načelno, na najdulje tri godine.¹⁷ Nasuprot tomu, ne bi valjalo posve isključiti ni mogućnost da se na srpskoj strani težilo na više sudionika podijeliti „odgovornost“ (težina) potpisivanja za nju tako osjetljiva dokumenta. Ipak, gledano iz hrvatske perspektive, ne može biti nepovoljnom ocijenjena činjenica da relevantna srpska visokoškolska, dotično sveučilišna, dakle i znanstvena, ustanova te njezina sastavnica (Filozofski fakultet), koliko god u jednome dijelu političkim trenutkom oktobrirana¹⁸, nedvojbeno legitimira hrvatski jezik, ili nastavlja proces legitimiranja hrvatskoga jezika u Srbiji. Drugo, s hrvatske je strane u jezičnome (odnosno nazivnome) smislu u hrvatskoj inačici sporazuma vidljiv, ne pretjerano značajan, ustupak koji se uočava u zadržavanju izvornoga naziva novosadskoga sveučilišta (*Univerzitet*), uz pripomenu da će se taj naziv koristiti u cijelome memorandumu.

16 Izostavljena su imena potpisnika i adrese institucija koje zastupaju.

17 U ingerenciji Ministarstva znanosti i obrazovanja nalaze se 34 razmjenska lektorata, ali i tri centra za hrvatske studije, i to u Australiji, Kanadi i Ujedinjenome Kraljevstvu, koje ono sufinancira. U vezi s razmjenskim karakterom lektorata treba upozoriti i na to da je „tempo slanja lektora ovisio o potpisivanju bilateralnih ugovora o kulturnoj suradnji među državama“ (Požgaj Hadži, 2018, 472). Dodajmo i to da ima mišljenja da bi skrb o hrvatskome kao inome jeziku trebala preuzeti neka specijalizirana krovna institucija jer u ministarstvu vide „samo administrativno tijelo“ (isto, 482).

18 Oktobrirana je jer je donesena odlukom politički najmoćnije figure, a riječ je o predsjedniku Republike Srbije.

Hrvatski enciklopedijski rječnik (Jojčić i Matasović, 2002) preambulu definira kao „uvodni dio značajnih pravnih akata, svečano intoniran, s naznakom osnovnih načela“, a nalazi se, u pravilu, između naslovnoga dijela i članaka kao normativnih sastavnica. I to se njezino leksikografsko tumačenje može prepoznati u svojevrsnoj kratkoj preambuli ovoga memoranduma:

Potpisnici, potaknuti željom za uspostavljanjem jezične, obrazovne i kulturne suradnje, uvjereni da je takva suradnja dragocjeno iskustvo jačanja i produbljivanja uzajamnog razumijevanja između obiju zemalja te da pridonosi kulturnoj i jezičnoj raznolikosti kao jednoj od temeljnih vrijednosti u današnjem svijetu suglasili su se o sljedećem: (...)

Razvidno je da se specifičnom formom diplomatsko-političkoga stila koji je protkan leksemima i kolokacijama što ocrtavaju određenu razinu svečanosti odnosno nekovrsne deklarativnosti (*potaknuti željom, uvjereni, dragocjeno iskustvo, produbljivanje uzajamnog razumijevanja* i sl.) naznačuju osnovna načela kojima se memorandum vodi. Načela koja se eksplicitno tiču jezika/jezičnosti vidljiva su u svezama riječi *jezična suradnja* i *jezična raznolikost*. Pritom se u kontekstu poštivanja načela jezične raznolikosti zapravo najavljuje priznavanje hrvatskoga jezičnoga identiteta, koje će biti iskazano odmah na početku središnjega dijela memoranduma. Naime, u tome se normativnome dijelu dokumenta, tj. u prvome članku iznosi temeljna svrha njegova potpisivanja, a to je uspostavljanje lektorata hrvatskoga jezika i književnosti: *S ciljem poticanja učenja i studiranja hrvatskoga jezika i književnosti u Republici Srbiji, potpisnici su suglasni s osnivanjem lektorata hrvatskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu.*

Istodobno su u tome članku nedvojbeno implicirane dvije legitimacije hrvatskoga jezika: politička (generalna), koja je zamjetljiva u iskazanoj namjeri *poticanja učenja i studiranja hrvatskoga jezika i književnosti u Republici Srbiji*; sveučilišna je (odnosno partikularna) legitimacija, koja utjelovljuje prvu, suglasnost da će dotično učenje i studiranje započeti osnivanjem lektorata na sveučilišnoj razini, tj. na novosadskome sveučilištu, preciznije na Filozofskome fakultetu, kao njegovoj sastavnici.

Važno je još izdvojiti i sadržaj 5. članka. Dočim se u 2. i 3. članku preciziraju obveze ugovornih strana prema lektoru kao svojevrsnome voditelju lektorata, a u 4. da *Memorandum* ne implicira *drugi način suradnje između potpisnika osim onog koji proizlazi izravno iz njegovih odredbi*, u posljednjemu 5. članku određuje se, među ostalim, i njegovo „trajanje“, eventualne izmjene

i rješavanje spora u vezi s tumačenjem i primjenom. Glede trajanja, sporazum se u duhu izbjegavanja oštih vremenskih ograničenja zaključuje *na razdoblje od četiri (4) godine*, pri čemu je značajno da *se prešutno produljuje na sljedeća razdoblja od četiri (4) godine*, dakako u slučaju da ga jedna strana *ne otkáže i to najmanje šest (6) mjeseci prije isteka prvog ili bilo kojeg drugog sljedećeg četverogodišnjeg razdoblja*. Također je u dokument ugrađena mogućnost njegove izmjene i dopune, do koje može doći *u svako doba uzajamnim pisanim pristankom potpisnika*. Isto tako, potpisnici *Memoranduma* posežu za načelom uzajamnosti i onda kada se pozivaju na privrženost konzultativnomu rješavanju sporova koji bi mogao proizaći iz razlika u njegovu tumačenju ili primjeni, s time da rješavanje neće biti predmetom ni jednoga sudišta, nacionalnoga ili međunarodnoga, ili koje god treće strane.¹⁹ Unatoč tomu što se tom odredbom u neku ruku umanjuje (među ostalim i međunarodna) relevantnost *novosadskoga hrvatskojezičnoga memoranduma*, bilateralno formaliziranje mogućnosti studiranja hrvatskoga jezika u zemlji u kojoj su i dalje snažne silnice njegova nijekanja kao samostalnoga jezičnoga idioma ima i na međunarodnoj razini nedvojbenu težinu, baš iz razloga što se razgradnja tih negacijskih ideja odvija odnosno potpisuje upravo u središtu „ishodišnoga“ hrvatskojezičnoga osporavanja (a to je središte Republika Srbija).

Takvo je osporavanje u osnovi srpskoga jezičnoga nacionalizma²⁰, ili još preciznije šovinizma, koji se prvenstveno manifestira u nijekanju hrvatskoga standardnoga jezika, ali i drugih novonastalih južnoslavenskih standardnih jezika, bošnjačkoga i crnogorskoga, s ukorijenjenim uvjerenjem, koje datira još iz XIX. stoljeća, da su svi govornici štokavskoga narječja jedino i isključivo Srbi, tj. navedeni se jezici smatraju nazovijezicima koji su samo „varijante srpskoga jezika“ (Kovačević, 2011, prema Glušica, 2020). Takav lingvistički stav, koji osporava identitetsko samoodređenje Drugoga, nedvosmisleno označuje radikalniji pomak od (naoko) samo unitarističkoga gledišta o varijantama srpskohrvatskoga jezika, čime se pokazuje zakonitost kako je malen korak od unitarističkoga do nacionalističkoga pristupa jeziku.

S druge strane, iako mu se ponegdje pripisuju nacionalističke tendencije (npr. Kordić, 2010), hrvatsko jezikoslovlje, koje sastavnice tzv. *štokavskoga*

19 Taj dio članka glasi ovako: *Svaki spor o tumačenju ili primjeni ovog Memoranduma o suglasnosti riješit će se konzultacijama između potpisnika te se neće podnositi na rješavanje bilo kojem nacionalnom ili međunarodnom sudištu ili trećoj strani.*

20 O srpskome jezičnome nacionalizmu, među ostalim, piše i crnogorska jezikoslovka Glušica (2020), o pojavikoja je snažno prisutna i u samoj Crnoj Gori.

dijasistema sagledava iz standardnojezične kao nacionalno-identitetske perspektive, uopće ne zagovara negacijski odnos prema bošnjačkome (i crnogorskom), a kamoli prema srpskom jeziku. Pritom valja pojasniti da bi oštrija nacionalistička pozicija prema svojoj naravi trebala pokazati izrazito osporavateljski pristup prema novim standardnim jezicima jer u određenome smislu zbog još veće međusobne bliskosti relativiziraju („razvodnjavaju“) zasebnost hrvatskoga jezika, što posebice vrijedi za bošnjački (bosanski). To je osobito vidljivo kada na nekim stranim sveučilištima hrvatski biva uklopljen u neobične kratice tipa BCHS. Motreno iz hrvatskoga jezičnoga i jezikoslovnoga stajališta, lingvistička će znanost u Srbiji, ali i „velike“ lingvistike, npr. one na njemačkome govornome području, žele li biti znanstvene u punome smislu, u teorijskim polazištima nedvosmisleno trebati polaziti od jezične kategorizacije prema kojoj policentrično-jednojezični koncept bliskim jezičnim entitetima nije jedini lingvistički teorijski pristup, nego da uz u njega postoji i nepolicentrični jezični koncept, koji te lingvistike uostalom i priznaju drugim jezicima (npr. norveškomu, makedonskomu, slovačkomu, urdskomu i sl.), čime bi i „svjetska“ lingvistika bila lišena epistemoloških fluktuacija i nedorečenosti. Doduše, sve se više pomiruju ta dva pristupa pa se bliski južnoslavenski jezici ponegdje drže zasebnim standardnim jezicima policentričnoga tipa srpskohrvatskoga jezika (tzv. policentrično-standardnojezični pristup).

3.3. Novosadski hrvatskojezični memorandum vs. *Novosadski dogovor* i *Memorandum SANU-a*

Kao što je općepoznato, u hrvatskoj jezičnoj povijesti pridjev *novosadski* izaziva asocijacije koje se iz današnje hrvatske jezikoslovne perspektive uglavnom opisuju negativnim predznakom, a riječ je, dakako, o pridjevku u kolokaciji *Novosadski dogovor*. Taj tzv. *dogovor* iz 1954. nedvojbeno, premda su u njemu sudjelovali i hrvatski jezikoslovci, označuje negaciju koncepta zasebnoga hrvatskoga (standardnoga) jezika jer su u njemu doneseni zaključci²¹, koji, kako se ističe u *Hrvatskoj gramatici*, nisu bili „posve u skladu s hrvatskim interesima niti sa stvarnim stanjem u hrvatskom književnom jeziku“ (Barić i dr. 2003). Isto tako, u hrvatskome političkome narativu *Memorandum*

21 Prvi zaključak glasi: „Narodni jezik Srba, Hrvata i Crnogoraca jedan je jezik. Stoga je i književni jezik koji se razvio na njegovoj osnovi oko dva glavna središta, Beograda i Zagreba, jedinstven sa dva izgovora, ijekavskim i ekavskim.“ (prema Jonke i Stevanović, 1960).

Srpske akademije nauke i umetnosti²² tumači se kao nacionalistički dokument srpske intelektualne elite koja inzistiranjem na ideji podređenosti Srbije u socijalističkoj Jugoslaviji priziva rješenja koja će dovesti do ratnih zbivanja. U tome kontekstu u njemu se s negativnim prizvukom govori o konstituiranju hrvatskoga kao zasebnoga jezika, koji prijete srpskome nacionalnome identitetu, a hrvatskim se jezikoslovcima predbacuje nacionalistička nastojenost. Upravo u relaciji s dvama navedenim dokumentima *novosadski hrvatskojezični memorandum* valja smatrati značajnijim dokumentom u najnovijoj hrvatskoj (vanjskoj) jezičnoj povijesti. Naime potpisom relevantnih srpskih institucija, barem deklarativno, negiraju se temeljne zásade *Novosadskoga dogovora* i *Memoranduma* SANU-a te se, kako smo vidjeli, nedvojbeno potvrđuje hrvatski jezik kao samostalan jezični entitet koji ima i svoje „sveučilišno pravo“. Kažemo deklarativno jer ukorijenjeni nacionalistički stavovi u dijelu srpskoga jezikoslovlja, spomenuti u prošleme poglavlju, u stvarnosti nisu bitno izmijenjeni, o čemu svjedoči i nedavno vrlo aktualan problem udžbeničkoga nijekanja hrvatskoga jezika, prema kojemu je hrvatski (kao i bošnjački i crnogorski) tek drugi naziv za srpski jezik. Riječ je o udžbeniku *S reči na dela – Gramatika srpskog jezika za osmi razred osnovne škole*, u kojemu se pod južnoslavenske jezike uvrštavaju srpski, slovenski, makedonski i bugarski, s time da je uz srpski navedena brojčana oznaka za bilješku (*fusnotu*), u kojoj se nudi sljedeće objašnjenje: „Hrvati, Bošnjaci i neki Crnogorci ovaj jezik nazivaju hrvatski, bosanski/bošnjački i crnogorski.“ (Novokmet i dr. 2021, 45). Takva formulacija zapravo preuzima stajališta Odbora za standardizaciju srpskog jezika.²³ (Ipak, ne treba smetnuti da određene nedoumice zamjećujemo i u hrvatskim jezikoslovnim opisima. Primjerice, u *Hrvatskoj enciklopediji* pod natuknicom *dijasistem* nailazimo i na sljedeću tvrdnju: „Na slavenskome jugu postoje 4 dijasistema: slovenski i srednjojužnoslavenski

22 U *Memorandumu* SANU-a nailazimo na eksplicitno negativan stav prema hrvatskome kao zasebnome jeziku: „Ostrašćena revnost kojoj je cilj konstituisanje zasebnog hrvatskog jezika što se izgrađuje u protivstavu prema svakoj ideji o zajedničkom jeziku Hrvata i Srba ne ostavlja dugoročno mnogo izgleda srpskom narodu u Hrvatskoj da očuva svoj nacionalni identitet.“ (Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti, nacrt, 1986).

23 Subotička *Hrvatska riječ* prenosi izjavu Srete Tanasića, predsjednika Odbora: „Stav Odbora je da među južnoslavenske jezike treba navesti bugarski, makedonski, slovenski i srpski jezik. Uz srpski jezik u napomeni treba dati da Hrvati, Bošnjaci i neki Crnogorci ovaj jezik nazivaju hrvatski, bosanski-bošnjački i crnogorski jezik. (...) U svezi s objašnjenjem pojmova lingvistički jezik i politički jezik smatramo da je na piscima udžbenika da to objasne.“ Zvonko Sarić, „S politike na r(ije)či“, *Hrvatska riječ* (Subotica), 1. 10. 2021., 6

(zapad), makedonski i bugarski (istok). Srednjojužnoslavenski dijeli se na 4 narječna dijasistema: kajkavski, čakavski, štokavski, torlački.²⁴ Ako se navedena narječja poimaju kao sastavnice jednoga dijasistema, nije jasno, dovedemo li takvu podjelu do krajnjih, pa i apsurdnih, konzekvencija, zašto se onda bugarsko-makedonski kompleks ne motri kao jedan dijasistem, kojemu je pak daleko bliže torlačko narječje. S time u vezi nije također jasno kako se kajkavsko i čakavsko narječje mogu dovesti u isti blok s torlačkim narječjem. Ne može se ne nametnuti pitanje ima li u „znanstvenoj“ podjeli takva tipa prevladanih ideoloških odrednica, koje se, kako nam se doima, nedostavno kritički preispituju, pa se nude kao enciklopedijske, dakle neupitne spoznaje. Srpski jezikoslovci, barem oni nacionalistički orijentirani, uostalom, u njima mogu eventualno nazrijeti neizravnu potvrdu svojih zaključaka.).

Osim toga, problematičan je i indikativan, primjerice, *Pravilnik o stepenu i vrsti obrazovanja iz opšteobrazovnih predmeta, stručnih saradnika i vaspitača u stručnim školama*²⁵ kojim se propisuje da nastavu iz predmeta *Hrvatski jezik i književnost* osim profesora hrvatskoga jezika i književnosti mogu u navedenim školama izvoditi i sljedeći stručni profili (navodimo ih u izvornome jeziku): „profesor srpskohrvatskog jezika i opšte lingvistike“; „diplomirani filolog srpskog jezika sa južnoslovenskim jezicima“; „profesor jugoslovenske književnosti i srpskohrvatskog jezika“; „profesor, odnosno diplomirani filolog za srpskohrvatski jezik i jugoslovensku književnost“; „profesor srpskohrvatskog jezika sa istočnim i zapadnim slovenskim jezicima“; „master profesor predmetne nastave (prethodno završene studije prvog stepena iz naučne, odnosno stručne oblasti za odgovarajući predmet)“. Taj je problem donekle riješen tako što nastavu Hrvatskoga jezika i književnosti u osnovnim i srednjim školama uglavnom izvode nastavnici koje je uputilo Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH, dakle izvorni govornici. Međutim, izvođenje nastave na hrvatskome iz bilo kojih drugih predmeta zahtijeva kompetencije koje se tiču poznavanja hrvatskoga jezičnoga standarda. Upravo je u tome smislu i (pred)određen temeljni smisao djelovanje lektorata, a to je omogućavanje stjecanja takvih kompetencija.

24 „Dijasistem.“ (Pristup ostvaren 9. siječnja 2022. www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=15115)

25 „Pravilnik o stepenu i vrsti obrazovanja iz opšteobrazovnih predmeta, stručnih saradnika i vaspitača u stručnim školama.“ (Paragraf Lex. Pristup ostvaren 2. studenoga 2021. http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2020_04/PG_002_2020_012.htm)

4. Djelovanje lektorata i daljnje perspektive poučavanja hrvatskoga na sveučilišnoj razini

Na novosadskome sveučilištu (*Univerzitet u Novom Sadu*), kao najvažnijemu sveučilištu u Vojvodini, većini je autohtonih manjina, koje su se u socijalističkoj Jugoslaviji tretirale kao narodnosti, dakle Mađarima, Slovacima, Rumunjima, Rusinima omogućeno da se njihovi jezici uče/poučavaju, tj. studiraju na sveučilišnoj razini; primjerice na Filozofskome fakultetu koji je sastavnica toga sveučilišta, postoji, što je pohvalno, i studij rusinskoga jezika, uz napomenu da je Rusina u cijeloj Srbiji (dakako bez neovisnoga Kosova, koje ta država i dalje smatra svojim teritorijem) 0,21 posto, a u samoj Vojvodini 0,72 posto. Pogledajmo postotak i drugih spomenutih manjina prema popisu iz 2011. godine.²⁶ Mađari su najbrojnija manjinska zajednica²⁷: ima ih 3,53 posto u Srbiji i čak 13 posto u Vojvodini. Slovaka je u Srbiji 0,73 posto, a u Vojvodini 2,6 posto, dok je Rumunja u Srbiji 0,41 posto, a u Vojvodini 1,3 posto. Rumunji su u Srbiji osma, a u Vojvodini peta prema brojnosti nacionalna manjina. Slovačka je manjina prema brojnosti u Srbiji peta, a u Vojvodini četvrta. Prema tome su parametru Rusini u Srbiji na desetome, a u Vojvodini na osmome mjestu.

Što se pak Hrvata tiče, njih je prema navedenome popisu u cijeloj Srbiji 0,81 posto, dok ih je u Vojvodini respektabilnih 2,4 posto te su četvrta prema brojnosti nacionalna manjina u Srbiji, iza Mađara, Roma i Bošnjaka, a u Vojvodini treća (iza Mađara i Slovaka). Navedeni podaci govore o nedvojbenoj opravdanosti nastojanja hrvatske zajednice u Vojvodini da hrvatski jezik u toj srpskoj pokrajini stekne i akademski status, odnosno da se nađe na popisu jezika koji se uče/poučavaju na sveučilištu. Rezultat tih nastojanja jest i zahtjev za osnivanjem lektorata hrvatskoga jezika i književnosti. Međutim nužno je odmah naglasiti da se uspostavljanjem lektorata ostvaruje tek formalno najniža razina učenja hrvatskoga na sveučilišnoj razini. Lektorati naime nigdje u sveučilišnome svijetu nisu nositelji studijskoga programa, pa tako ni prema statutu novosadskoga

26 *Konačni rezultati Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji, Knjiga 1: Nacionalna pripadnost. Podaci po opštinama i gradovima* (2012). Republički zavod za statistiku.

27 Ipak, valja napomenuti kako u Vojvodini znatnu „nacionalnu manjinu“ čine neizjašnjeni i neopredjeljeni, kojih je nešto više iznad 4 posto. Jugoslavenima se izjasnilo 0,63 posto dok je nacionalnost nepoznata za 0,77 stanovništva Vojvodine. O tome koliko među navedenim kategorijama ima Hrvata koji se iz različitih razloga nisu htjeli izjasniti može se samo nagađati, no s obzirom na to da Hrvati pripadaju među najomraženijim nacijama u Srbiji (Bara i Žigmanov, 2009), ne može se isključiti mogućnost da taj broj nije posve zanemariv.

sveučilišta nemaju status samostalne ustrojbene jedinice: hrvatski lektorat u Novome Sadu djeluje pri Centru za usavršavanje nastavnika Filozofskog fakulteta. Usprkos tomu izmijenjeni nastavni program²⁸ koncipiran je tako da lektor samostalno organizira i vodi nastavu, kao izvorni govornik hrvatskoga jezika.

Već i sam program nazvan kao *Program za stjecanje kompetencija iz hrvatskoga jezika, kulture i književnosti s metodikom rada* svjedoči o kompleksnosti djelovanja lektorata (uključuje četiri odnosno pet kolegija). Program je ponajprije namijenjen polaznicima koji na području Vojvodine poučavaju hrvatski jezik odnosno poučavaju na hrvatskome jeziku u prosvjetnim ustanovama, tj. vrtićima, osnovnim i srednjim školama. Drugim riječima, zamišljen je da „pokrije“ većinu ciljeva koji su zadani smjernicama *Strategije*, tj. lektorat treba poslužiti hrvatskojezičnom obrazovanju na tzv. nižim razinama, odnosno na odgojiteljskoj, osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj razini. Kako bi se osnažila relevantnost toga svojevrsnoga ministudija, krovna hrvatska institucija u Srbiji (spomenuti HNV) ustrajava u nastojanju da potvrda o završenome programu bude uvjet za rad u nastavi koja se odvija na hrvatskome jeziku.²⁹

Koliko god navedeno djelovanje lektorata trenutačno zadovoljava temeljne naobrazbene ciljeve uvjetovane potrebama hrvatske manjinske zajednice u Vojvodini, nameće se i pitanje „poželjnosti“ pristupa da sveučilišno učenje/poučavanje hrvatskoga jezika u daljnjoj perspektivi bude ograničeno samo spomenutom manjinskom matricom. Drugim riječima, postavlja se, načelno govoreći, pitanje treba li težiti i drukčijim modalitetima izvođenja nastave hrvatskoga jezika na sveučilišnoj razini, uz ove neizostavne dvojbe: koliko je srpska strana na njih u stvarnosti spremna, koliki su nastavni kapaciteti za njihovu provedbu, njihova financijska održivost i sl. Ako se na to pitanje, sa strane ključnih čimbenika, odgovara/odgovori afirmativno, potrebno je, govorimo li o kratkoročnijim očekivanjima, djelovati u smjeru da se hrvatski na razini Fakulteta ponudi barem kao izborni predmet kako bi ga mogli upisivati i studenti, uz naglasak da se u prvome članku *Memoranduma* upravo nedvosmisleno navodi studiranje. Ipak, bilo bi uputnije da u nekoj daljnjoj perspektivi, nije li to moguće prije,

28 Na tome fakultetu i ranije je bio ponuđen program koji nije korespondirao stvarnim potrebama nastave na hrvatskome jeziku, pa nije ni zaživio. Prvi lektor hrvatskoga jezika na tome sveučilištu nije imao „drugoga izbora nego pristupiti korjenitoj izmjeni toga programa, tj. njegovu nastavnoga plana. Bez toga nastava jednostavno nije mogla započeti.“ B. I., „Prvih sedmero polaznika“ *Hrvatska riječ* (Subotica), 18. 1. 2019., 5.

29 Lektorat je opravdao svoje postojanje i činjenicom da je u prvim trima godinama djelovanja navedeni program završilo tridesetak polaznika, mahom prosvjetnih djelatnika.

lektorat djeluje i pri Odsjeku za slavistiku, dakako sve dok ne zaživi neki oblik (znanstvenoga) samostalnoga studija hrvatskoga jezika (npr. katedra), kojemu bi lektorat prirodno pripadao. Do tih će procesa doći jačanjem svijesti o izlišnosti „potrebe“ za otporom prema hrvatskome jeziku na bilo kojoj društvenoj, političkoj ili akademskoj razini jer je on već, kako rekosmo, postao činjenicom u Vojvodini, a time i Republici Srbiji. Postao je, drugim riječima, činjenicom u srpskome osnovnome i srednjemu školstvu; prisutan je i, uostalom, kao jezik sredstava javnoga priopćavanja, makar i rubno, a memorandum o kojemu se ovdje govorilo omogućuje da se ta činjeničnost odnosi i na visoko školstvo.

5. Zaključak

U radu smo nastojali pokazati kako se *Memorandum o suglasnosti o osnivanju lektorata hrvatskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu*, kojim je odobreno uspostavljanje hrvatskoga lektorata u Novome Sadu, ipak može sagledati i u širem kontekstu nego što osnivanje lektorata ima samo prema sebi. Premda je politički konotiran, relevantnost se toga dokumenta uočava u tome što se njime sa srpske strane, ne samo u amblematskome nego i u pravnome smislu, nedvosmisleno potvrđuje hrvatski jezični identitet, ali i u tome što hrvatski u Republici Srbiji postaje jedan od jezika koji se poučava na najvišoj, odnosno sveučilišnoj razini, unatoč tomu što je ono (poučavanje) zasad limitirano svojom (manjinskom) namjenom. Povrh toga, važnost mu je ovdje prepoznata i u opoziciji prema dokumentima koji neizravno ili izravno hrvatskomu jeziku osporavaju identitet, tj. prema *Novosadskome dogovoru* i *Memorandumu SANU-a*. Premda je riječ o bilateralnome sporazumu, *novosadski hrvatskojezični memorandum*, kako ga ovdje definiramo, kao i poučavanje hrvatskoga jezika na novosadskome sveučilištu, može se sagledavati u kontekstu povoljnih implikacija na dodatno osnaživanje koncepta hrvatskoga jezika kao zasebna jezika, čime se, barem u određenome smislu, dodatno afirmira njegova priznatost na međunarodnoj razini. Zamjećuje se i svojevrsan paradoks da se srpska strana na međunarodnome odnosno bilateralnome planu može nositi s priznanjem hrvatskoga jezika, no na domaćemu planu hrvatskomu jeziku, premda je priznat u srpskome školstvu, u nezanemarivoj mjeri i dalje pristupa s izrazito nacionalističkih pozicija.

Popis literature

- Bara, Mario; Žigmanov, Tomislav. 2009. *Hrvati u Vojvodini u povijesti i sadašnjosti: osnovne činjenice*. Subotica: Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata.
- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija. 2003. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bošnjak, Milan. 2017. „Pljuska njemačkoj serbokroatistici.” *Vijenac*, 619 (2017): 3.
- Browne, Wayles. 2020. „Bosnian-Croatian-Montenegrin-Serbian language“. U: *Encyclopedia Britannica*, 17. listopada 2020. Pristup ostvaren 9. siječnja 2022. <https://www.britannica.com/topic/Bosnian-Croatian-Montenegrin-Serbian-language>
- Čužić, Tomislav. 2015. *Pravopisna norma. Teorijsko-metodološki problemi hrvatske pravopisne norme*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Čužić, Tomislav. 2019. *Hrvatski jezik u teoriji i primjeni*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- „Dijasistem“. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristup ostvaren 9. siječnja 2022. www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=15115
- Glušica, Rajka. 2020. *Crnogorski jezik i nacionalizam*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Hrvatska riječ* (Subotica), 2021.
- Hrvatska riječ* (Subotica), 2019.
- Hrvatska riječ* (Subotica), 2017.
- Ježić, Mislav. 2012. „Hrvatski jezik na pragu Europske unije.“ *Kolo* 22 (2012), 5/6: 99–106.
- Jojić, Ljiljana; Matasović, Ranko (ur.). 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber.
- Jonke, Ljudevit; Stevanović, Mihailo (stilizacija teksta). 1960. *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom*. Zagreb: Matica hrvatska; Novi Sad: Matica srpska.
- Konačni rezultati Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji, Knjiga 1: Nacionalna pripadnost. Podaci po opštinama i gradovima* (2012). Beograd: Republički zavod za statistiku.

- Kordić, Snježana. 2010. *Jezik i nacionalizam*. Zagreb: Durieux.
- Maštrović, Tihomil. 2012. „Međunarodno priznanje hrvatskoga jezika“, *Kolo* 22 (2012), 5/6:172–181.
- „Memorandum o suglasnosti o osnivanju lektorata hrvatskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu.“ Vlada RH. Pristup ostvaren 12. listopada 2021. <http://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/2018/07%20srpanj/110%20sjednica%20VRH//110%20-%2029.4.pdf>
- „Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti, nacrt, jesen 1986.” 1986. Portal Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji. Pristup ostvaren 30. travnja 2022. <https://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/memorandum%20sanu.pdf>
- Novokmet, Slobodan; Đorđević, Vesna; Stanković, Jasmina; Stevanović, Svetlana; Bulatović, Jole. 2021. *S reči na dela – Gramatika srpskog jezika za osmi razred osnovne škole*. Beograd: BIGZ školstvo.
- Požgaj Hadži, Vesna. 2018. „Hrvatski jezik kao strani unutar slavističkoga, evropskog i svjetskog konteksta“. *Tabula: Časopis Filozofskog fakulteta, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli*, vol. 15: 466–484.
- „Pravilnik o stepenu i vrsti obrazovanja iz opšteobrazovnih predmeta, stručnih saradnika i vaspitača u stručnim školama.“ Portal Paragraf Lex. Pristup ostvaren 2. studenoga 2021. http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t2020_04/PG_002_2020_012.htm
- Strategija obrazovanja na hrvatskom jeziku u Republici Srbiji za razdoblje 2017. – 2021.* 2016. Subotica: Hrvatsko nacionalno vijeće.
- Vuković, Petar. 2010. „Kako skrbiti za hrvatski jezik u Vojvodini?“ *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata*, 2: 79–103.

Novi Sad Memorandum on Croatian Language and Academic Teaching and Study of Croatian in Serbia

Summary

It would seem that the establishment of the latest Croatian language lectorate at foreign universities has not been given much attention in Croatian articles, so this paper, in the context of looking at the international recognition of the Croatian language in the 21st century, tries to warn about the establishment of one of them, namely a lectorate that has an undoubted symbolic weight, given that it operates in an environment that is traditionally not overly inclined towards the Croatian language as a separate standard language idiom. Namely, in the light of university teaching of the Croatian language in Serbia, the paper analyzes the fundamental features of the *Memorandum of Agreement on the establishment of the Croatian language and literature lectorate at the Faculty of Philosophy of the University of Novi Sad*, especially in the context of the *Novi Sad agreement* and the *Memorandum of the Academy of Sciences and Arts*, and the relevant document is defined here as the Novi Sad Croatian-language memorandum. The function and purpose of that lectorate is discussed from the point of view of the position of the Croatian language in the Serbian education system, and the learning/teaching of the Croatian language at the university level is contextualized in multiple ways. The further perspective of its learning/teaching at that level is also discussed.

Keywords: Novi Sad Memorandum on Croatian language, lectorate of croatian language, teaching and study of Croatian language.